

Lone van Deurs

VI GÅR GERNE LANGT FOR VORE DØDE

Kirkegårde og landskaber
i Grønland

Forlaget Vandkunsten

7	<i>Forord</i>
II	<i>Fra åndetro til kristentro</i> af Karen Nørregaard
18	THULE
22	QAANAAQ · Siorapaluk · Savissivik
62	UPERNAVIK · Innaarsuit · Tasiusaq · Kullorsuaq
86	UUMMANNAQ · Niaqornat · Nuugaatsiaq Saattut · Qilakitsoq
124	ILULISSAT · Saqqaq · Tartunaq · Ataa
156	NUUK
170	QAQORTOQ · Akuliaruseq · Alluitsup Paa · Lichtenau
194	NARSAQ
202	AMMASSALIK · Tasiilaq · Isortoq · Ikkatteq Kuummiut · Kulusuk · Sermiligaaq · Tiniteqilaaq
254	ITTOQQORTOORMIIT · Kap Hope
271	<i>Efterskrift</i>

Forord

I Grønland kan øjet vandre i de store landskaber, kilometer efter kilometer. I de naturskabte fjelde og dale, med hav, is og farver, bliver menneskers spor nærmest usynlige, indtil de med ét folder sig ud lige foran én. Mødet med disse kulturftryk lægger en ny dimension til landskabet. Dialogen mellem naturen og kulturen giver genlyd, eller rettere, der opstår en ny lyd. Det kraftfulde samspil sætter noget helt nyt i gang.

Nysgerrigheden vågner, og spørgsmålet er uundgåeligt: Hvem har skabt det? Og hvorfor lige sådan og hvorfor lige her? For beskueren opstår der en indre dialog med de mennesker, som har valgt en tilværelse på et sted, som de har præget.

Mit eget afgørende møde i dette krydsfelt mellem natur og kultur skete for mange år siden. Jeg var på en botanisk studierejse til Diskoøen. Jeg er landskabsarkitekt, og drevet af faglig nysgerrighed sejlede jeg ud til bygden Kangerluk/Diskofjord for at se kirkegården. Mødet var overraskende. Et brag af sansepåvirkninger tonede sig sammen i en følelse af andægtig taknemmelighed, der ikke var rettet noget sted hen, men fyldte mig med en stor glæde.

Turen startede i Qeqertarsuaq, hvor jeg mod en symbolsk betaling fik en fanger til at sejle mig ud til bygden. I hans lille, åbne jolle susede vi ind og ud mellem isskoster og maleriske isfjelde. Det var tåget og koldt. Om-sider nåede vi frem, spiste kiks på trappen til skolekapellet, og gik så af sted mod kirkegården.

Uden for bygden bredte landskabet sig til en stor, grøn slette. Og her, på den rolige flade mod havet, lå kirkegården. En præcis rektangulær form, omkranset af et lavt tørvedige, pyntet med hvide sten på toppen. »Himmel-porten« lå mod øst, der var rækker af hvide kors. Bagved lå havet, og endnu længere væk rejste de mægtige basaltbjerge sig brune og svulmende.

Min første tanke var: Hvem har dog udvist det mod og den handlekraft at placere en kirkegård her midt i det uendelige landskab? Hvad er det for en særegen iscenesættelse, der finder sted, når mennesket i en bevidst handling forener sig med naturens former og flader, farver og lys?

Det er siden blevet til mange rejser i de grønlandske landskaber; altid med det formål at prøve at begribe, hvorfor det virker så intenst, når mennesket finder *et sted* og skaber et værk i den store, ubegribelige ødemark.

Jeg har hentet viden fra rejseberetninger, myter og sagn, lokalhistoriske optegnelser, ministerielle forordninger og breve. En anden vigtig kilde har været samtaler med folk, både gejstlige, forskere, fangere og fiskere. Mange har bidraget med viden og betragtninger, som har inspireret og pirret min nysgerrighed yderligere.

Jeg har ikke systematisk udforsket emnet grønlandske gravpladser, men har ladet mig styre af begejstring. Den fremgangsmåde har inviteret mig langt omkring og har bragt mig faglig udfordring og ny forståelse af landskaber, kultur og mennesker.

Det følgende er derfor ikke dokumentariske beskrivelser, men en personlig beretning om en landskabskultur.

At det netop blev kirkegårde, jeg kom til at beskæftige mig med, kan være et tilfælde, men jeg antager, at netop de altid er anlagt med ønske om at skabe noget smukt i respekt for mennesket og i dialog med landskabet.

Jeg har valgt at vise en række eksempler, der fortæller om landskaber og steder, der har prentet sig stærkt i min erindring. Jeg håber, at eksemplerne kan være forbilleder for fremtidens landskabelige indsats i Grønland, og at de kan pege på nogle vigtige kulturværdier.

Jeg har været langt omkring i Grønland. Fra nord til syd og fra øst til vest har jeg drevet rundt og søgt at begribe det, der ikke kan forstås: De steder, hvor tonen i et landskab klinger klart.

I denne bog forsøger jeg i ord og billeder at beskrive de landskaber og steder, som har gjort størst indtryk på mig. Ved at pege på deres særlige værdier håber jeg at bidrage til fremtidens fornemmelse for landskaber.

Her har mennesker trodset de mest barske livsbetingelser. Med nærmest umulige vilkår har de bevæget sig langs randen af enorme ismasser. De har været til stede i landskabet, med dyrene, livet og døden. De har indgået i en pagt med tilværelsens muligheder og har sat sig spor.

På Grønlands kirkegårde og gravpladser mødes natur og kultur. De er kraftcentre i enorme landskaber af fjeld, is, himmel og hav, beboet af levende og døde.

For støtte til mine mange rejser til Grønland takker jeg Erik Birger Christensens Fond, Folketingets Grønlandsfond, Det Kongelige Grønlandsfond og Akademiets rejsestipendium. For støtte til bogens udgivelse takkes Erik Birger Christensens Fond, Velux Fonden, Den A.P. Møllerske Støttefond, Naalakkersuisut og Napa Norden.

Lone van Deurs
København, maj 2011

THULE

Det yderste nordlige

Thule-distriktet er det nordligste landområde i verden med faste indbyggere. Det meste er sne og is. Det er Robert Pearys land og Knud Rasmussens land. Men frem for alt er det *inughuits*, Thule-eskimoernes, land.

Vinter, kulde og mørke fylder en stor del af året, men der er også lys og sommer i et par intense måneder. Man kan på det nærmeste stå og se planternes knopper springe ud for derefter at visne for øjnene af sig.

Inughuit kunne kunsten at leve her. I over 1000 år har de beboet området, og det er fra dette hjørne, at hele Grønland er blevet befolket. Samtidig med deres overlevelse i det barske klima har de udviklet deres redskaber og har også haft tid og overskud til at frembringe små kunstværker i ben, tand og skind fra fangstdyrene. Arkæologiske fund bevidner det.

Landet er endnu befolket af dygtige fangere. De kan stadig kunsten at ro kajak med den smalle pagaj og komme helt lydløst ind på en narhval, kaste harpunen, ramme og dræbe. Dyret parteres med en kirurgs præcision, og de enorme mængder kød og spæk bringes hjem til køddepoterne.

Udendørsaktiviteterne er stadig mangfoldige. De åbne joller trækker i dag spor af kølvand over havet, når fangerne tager på jagt. Til andre tider pakker hele familier madrasser og soveposer, tøj og mad og tager af sted i jolle eller på slæde for at tilbringe nogle dage eller uger i den store natur, væk fra byen eller bygden. På den måde lever mange traditioner fra det gamle fangerliv videre i de moderne nordgrønlanderes levevis.

De er et nomadefolk, der til dels er blevet fastboende i byer og bygder, men stadig flytter rundt, så det passer med fangst, familie og praktiske gøremål. De er ikke knyttet til ét sted, men er en del af en menneskemasse i bevægelse. Altid med hjerte og længsel efter særlige landskaber. Det er landskaber, de har gjort til deres, for så at forlade dem og gense dem igen. Deres historie består i en lang række af bosætninger og opbrud.

Jeg hører jævnligt om steder, som i dag er ubeboede, men som stadig omtales med stor længsel og ofte bliver besøgt i kortere eller længere tid.

Det gamle Thule, Uummannaq, er en bygd, som indbyggerne ikke frivilligt har forladt. USA handlede sig til en militærbase her, og beboerne blev tvangsflyttet. Netop denne bygd og landskabet omkring den vækker derfor stærke, følelsesladede minder.

Bygden lå perfekt, beskyttet af Dundasfjeldet og med havet, det enorme spisekammer, lige uden for. Jeg har ikke besøgt stedet, men jeg ved, at det ofte bliver besøgt af folk fra Qaanaaq, som er erstatningsbyen for Uummannaq.

QAANAAQ

Det eroderede

Det nye sted, som blev Thule-boernes fremtidige boplads, blev valgt i samråd med fangerrådet. Det blev spurgt, hvor der var gode fangstpladser, og pegede på Qaanaaq-området. Det var i 1953.

Fangerne og deres familier blev flyttet til et ganske andet landskab end det, de var kendt med gennem generationer. Uummannaq har det karakteristiske Dundasfjeld med stejle sider og flad top. Qaanaaq kan ikke fremvise samme karakterfulde og dramatiske landskabelige pejlemærker.

Byen ligger ved sydspidsen af halvøen Piulip Nunaa, som er dækket af en iskappe, hvorfra der udgår gletsjere i alle retninger. I Qaanaaq er der blot to kilometer til en af bræerne.

Selve byen ligger på hævet havbund, og lige bag den rejser et system af skrænter sig 600 meter op til iskappen. Dynger af forvitrede sten ligger langs smeltevandselvene, og mellem disse stenvolde er der dannet små terrasser med en overraskende rig flora.

Havet er absolut det landskabeligt mest dragende element. Det ligger med sin enorme flade, rigt møbleret med isfjelde i de mest fantastiske former. Fra Qaanaaq er der også udsigt til Herbert Ø og fjeldmassiverne i Stensby Land. Horisonten ligger så langt væk, at øjet næsten ikke kan nå derud.

Det var fra begyndelsen af udflytningen en helt igennem planlagt by. Lange, lige veje opad og huse på tværs, placeret så udsigten mod havet ikke blev taget fra nogen. I dag er den stramme struktur ved at gå i opløsning. Ikke alle har udsigt til hav og isfjelde.

Kirkegården – stille tilbagetrukket erindring

På den grusede slette øst for byen er kirkegården placeret i god afstand fra boligerne, så de døde ikke forstyrrer de levende. Hvorfor den ligger lige der, skyldes nok mere en planlægningsovervejelse end en beslutning præget af landskabsæstetiske hensyn. Midt på den store, åbne og stenede flade blæser sneen let væk, og adgangen til kirkegården er derfor fri og uden de store forhindringer.

Korsene tegner sig ikke mod horisonten, men forsvinder som små, hvide tegn mod den stenede, brunlige flade. Om vinteren er det kun rækken af høje belysningsmaster, der leder øjet mod kirkegården. Så flyder de hvide kors sammen med den snepudrede bund, hvidt i hvidt. Fra havet forsvinder kirkegården helt og går i ét med landskabet.

Kirkegården er stor, og da jeg kommer nærmere, ser jeg den som en tæt skov af små, hvide, hellige træer, der rækker grenene ud mod hinanden med topskuddene mod himlen. Himmelporten udgøres af to hvide stolper og en overligger med et kors på midten. Den byder besøgende velkommen og er et overgangssted mellem de levendes og de dødes land. En sort ravn hviler sig på toppen af den ene stolpe, spreder vingerne ud og svæver ud i himmelrummet som en fejende velkomst til mig, den enlige besøgende.

Kirkegården udgør en stor flade, der falder let skrånende mod havet, hvor isfjeldene sejler. Mod øst fortsætter den brune, stenede flade nærmest til verdens ende.

Store sten er lagt i lange, lige linjer og danner et mægtigt rektangel, 110 meter langt og 85 meter bredt. Stenene indrammer kirkegården og markerer sammen med himmelporten grænsen mellem den indviede jord og det store naturlandskab.

Inden for linjerne af de store sten ligger lange rækker af grave, med front mod den opgående sol og med bagsiden af kors og monumenter

vendt mod byen. Nogle grave er markeret med hvide stakitter, andre med en hvidmalet træramme på jorden, men de fleste er blot markeret med et hvidmalet kors.

Den første grav ligger nærmest byen og tættest på havet. På grav nummer 17 står fødselsdagen: 5/5 1931 og dødsdagen: 22/7 1954. 17 døde det første år.

I grav nummer 19 ligger Odaaq, som var en af dem, der rejste med Robert Peary til nordpolen. En hilsen læses på graven:

In affectionate memory
From His fellow members
In the Explores club.